

**Education and Society**  
(शिक्षण आणि समाज)

**Special Issue**  
UGC CARE Listed Journal  
ISSN 2278-6864

# **Education and Society**

Since 1977

**The Quarterly dedicated to Education through Social Development and  
Social Development through Education**

**May 2023**

**(Special Issue-1/ Volume-I)**



**INDIAN INSTITUTE OF EDUCATION**

**128/2, J. P. Naik Path, Kothrud, Pune - 411 038**

## Education and Society

### Content.....

- 
- |  |     |
|--|-----|
| 1. महात्मा गांधीजींच्या 'शाश्वत विचारांची' वर्तमानकालीन समर्पकता<br>श्री कुबेर दिनकर दिंडे   | 011 |
| 2. जागतीकीकरणाचा भारतीय शेती क्षेत्रावरील परिणाम<br>कर्डक संतोष एकनाथ, डॉ. पी. एस. जाधव  | 016 |
| 3. विदर्भातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या: कारणे व उपाययोजना<br>डॉ. एन. एस. गेडाम  | 021 |
| 4. थेट परकीय गुंतवणूक<br>प्रा. एस. बी. कर्डक   | 027 |
| 5. महिला नेतृत्व सक्षमतेसाठी शासकीय योजनांचा सहभाग<br>डॉ. उज्ज्वला यशवंत सामंत   | 033 |
| 6. उपहारगृह व्यवस्थापनातील बदलांचा चिकित्सक अभ्यास<br>डॉ. गावडे अनुजा विक्रम, प्रा. खोपडे मंजुळा दिनकर   | 041 |
| 7. आंबेडकरवादी काव्याचे स्वरूप<br>डॉ. पुरुषोत्तम गुणवंतराव पखाले   | 044 |
| 8. आर्थिक विकास के 75 वर्ष<br>डॉ. संदीप कुर्मी   | 049 |
| 9. A Study on "Effectiveness of Virtual Classroom in Improving the Knowledge and Skills in Rural India"<br>Dr. Shradha Vernekar, Dr. Shyam Shukla and Mr. Deepak Navalgund | 053 |
| 10. Mistress: A Study of Mythical Equivalent<br>Dr. Anup V. Gumble   | 078 |
-

## थेट परकीय गुंतवणूक

प्रा. एम. बी. कर्डक

सहायक प्राध्यापक,

जी.एम.डी. कॉलेज, सिन्नर, नाशिक.

### सारांश:

20 सप्टेंबर 2012 रोजी भारत सरकारने मल्टीब्रँड रिटेलमध्ये 51% एफडीआय आणि सिंगल ब्रँड रिटेल क्षेत्रात 100% एफ डी आय मंजूर केले आहे. सरकार भारतातील एफडीआय लागू करण्यासाठी ठाम आहे. मल्टी ब्रँड रिटेल मध्ये एफ. डी. आय. बाबत काही राजकीय पक्षांनी आंदोलन आणि बंद पुकारले होते. किरकोळ क्षेत्रामध्ये एफडीआयला परवानगी देण्यासाठी डब्ल्यूटीओ करारांतर्गत आवश्यकता आणि बंधन राष्ट्राला स्पष्ट केले आहे. किरकोळ क्षेत्रातील एफडीआयबाबत संमिश्र प्रतिसाद दिसतो आहे. काही राज्ये एफडीआयच्या बाजूने नाहीत किंवा त्यांना वाटते की किरकोळ क्षेत्रातील एफडीआय भारतातील स्थानिक किरकोळ विक्रेत्यांसाठी हानिकारक आहे. किरकोळ क्षेत्र हे भारतीय अर्थव्यवस्थेतील सर्वात मोठे क्षेत्र आहे. भारतातील असंघटित किरकोळ क्षेत्र 97% आहे. आणि उर्वरित 3% संघटित क्षेत्र आहे. असंघटित किरकोळ क्षेत्राचा जीडीपी मध्ये वाटा सुमारे 13% आहे. एफडीआय मुळे रिटेल सेक्टरच्या कामगारांच्या विस्थापनाच्या मुद्द्याला भारतामध्ये प्राथमिक महत्त्व आहे. तसेच भारतातील किरकोळ क्षेत्रात एफडीआयच्या प्रभावावर मतभेद आहेत, काहींचे म्हणणे आहे की किरकोळ क्षेत्रात थेट परकीय गुंतवणूक भारतातील आर्थिक विकास आणि ग्रामीण पायाभूत सुविधांच्या विकासासह नवीन रोजगार निर्माण करण्यास कारणीभूत ठरेल. तर एक दृष्टिकोन असा आहे की मोठ्या प्रमाणावर नोकऱ्या गमवाव्या लागतील. सदर शोधनिबंधात भारतातील एफ डी आय चे धोरण आणि त्याचे परिणाम याचा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

मुख्य संकल्पना: FDI, रिटेल सेक्टर, रिटेल सेक्टरचे स्वॉट विश्लेषण

संशोधन पद्धती: प्रस्तुत शोध निबंधासाठी प्राथमिक आणि दुय्यम साधनांचा वापर करून माहिती मिळविण्याचा प्रयत्न केला आहे. यात संदर्भ पुस्तके, क्रमिक पुस्तके, इंटरनेट वेबसाईट आदींचा वापर करून माहिती मिळवली आहे.

### प्रस्तावना:

भारत वर्ल्ड ट्रेड ऑर्गनायझेशनचा संस्थापक सदस्य आहे. त्याच्या व्यापारातील सेवांवरील सामान्य करारावर स्वाक्षरी केली आहे (GATS). या करारात घाऊक आणि किरकोळ विक्री सेवांचा समावेश आहे. परकीय गुंतवणुकीसाठी किरकोळ व्यापार क्षेत्र सर्व सदस्य देशांनी उघडणे आवश्यक आहे. भीतीमुळे किरकोळ क्षेत्र उघडण्याच्या दिशेने सुरुवातीला आरक्षण होते. नोकरी गमावणे, आंतरराष्ट्रीय बाजारातून खरेदी, स्पर्धा आणि उद्योजक संधी गमावणे. तथापि, सरकारने अनेक हालचालींमध्ये किरकोळ क्षेत्र हळूहळू भारतात थेट विदेशी गुंतवणुकीसाठी (एफडीआय) खुले केले आहे.

भारतातील किरकोळ क्षेत्रातील एफडीआयची पार्श्वभूमी:

नव्वदच्या दशकाच्या दरम्यान श्री. पी. व्ही. नरसिंह राव सरकारचे नेतृत्व करत होते. रिटेलमध्ये मर्यादित FDI ला परवानगी त्यावेळी दिली होती. MNC ने भारतात 1997 मध्ये प्रवेश केला 100 टक्के मालकीसह रोख

आणि घाऊक मध्ये थेट परकीय गुंतवणुकीला सरकारच्या मान्यतेखाली परवानगी देण्यात आली. एनडीए सरकार पे 2002 मध्ये किरकोळ क्षेत्रात थेट परकीय गुंतवणूक आणण्यास इच्छुक होते, पण ते प्रत्यक्षात येऊ शकले नाही. 2006 मध्ये सिंगल ब्रँड रिटेलमध्ये 51% थेट परदेशी गुंतवणुकीला परवानगी होती. 2011 मध्ये सिंगल ब्रँड रिटेलमध्ये 100% एफडीआयला परवानगी देण्यात आली.

सिंगल ब्रँडमध्ये 100 % एफडीआय (सुधारित मार्गदर्शक तत्वांसह) आणि 51 % मल्टी-ब्रँड रिटेलिंगमध्ये काही अटींसह आता भारतात परवानगी देण्यात आली. 20 सप्टेंबर, 2012 ला राज्य सरकारांना परवानगी द्यावी किंवा न द्यावी या पर्यायासह त्यांच्या राज्यांमध्ये किरकोळ क्षेत्रातील एफडीआय ला परवानगी दिली. काही पक्षांनी रिटेल क्षेत्रातील एफडीआयला विशेषतः मल्टी ब्रँड रिटेलमध्ये विरोध केला आहे. यासाठी आंदोलने आणि बंद करण्यात आले होते. सरकार किरकोळ क्षेत्रात एफडीआय धोरण लागू करण्यावर भारताचा ठाम विश्वास आहे, कारण एफडीआय आर्थिकदृष्ट्या फायदेशीर आहे.

### FDI म्हणजे काय?

FDI म्हणजे परदेशातून भांडवली गुंतवणूक, ज्यात गुंतवणूक केली जाते किंवा अर्थव्यवस्थेची उत्पादन क्षमता वाढवली जाते हे अर्थव्यवस्थेच्या विकासाला सहाय्यक असू शकते, यात संयुक्त उपक्रम किंवा विलीनीकरण किंवा अधिग्रहण आणि त्यात ग्रीनफील्ड आणि ब्राउनफील्ड प्रकल्प समाविष्ट आहेत. तर, परदेशी थेट गुंतवणूक ही परदेशी कंपनी किंवा घटकाद्वारे कंपनी किंवा संस्थेमध्ये केलेली गुंतवणूक आहे. परदेशी थेट गुंतवणूक पोर्टफोलिओ प्रवाह सारख्या अप्रत्यक्ष गुंतवणूकीपेक्षा भिन्न आहे. परदेशी संस्था देशाच्या शेअर बाजारात सूचीबद्ध इक्विटीमध्ये गुंतवणूक करतात. थेट गुंतवणूक करणाऱ्या संस्थांचा सहसा कंपनीवर लक्षणीय प्रभाव आणि नियंत्रण असते. कुशल कार्यबल आणि चांगल्या वाढीच्या शक्यता असलेल्या खुल्या अर्थव्यवस्था मोठ्या प्रमाणात आकर्षित करतात.

### किरकोळ म्हणजे काय?

किरकोळ हा एक फ्रेंच शब्द आहे ज्याचा अर्थ "तुकडा" असा आणि मूलतः ग्राहकांना थेट वापरासाठी विक्री असा होतो. 2004 मध्ये, दिल्ली हायकोर्टाने "रिटेल" या शब्दाची व्याख्या केली ती, पुढील वापरासाठी घाऊक विक्रीच्या उलट अंतिम वापरासाठी विक्री किंवा प्रक्रिया. अशाप्रकारे किरकोळ उत्पादक आणि वैयक्तिक ग्राहक यांच्यातील एक संवाद आहे. यात निर्माता आणि संस्थात्मक खरेदीदार यांच्यातील थेट संवाद वगळला जातो. जसे की सरकार आणि इतर बल्क ग्राहक. रिटेलिंग हा शेवटचा दुवा आणि वितरण साखळी आहे, जो वैयक्तिक ग्राहकांना उत्पादनाशी जोडतो. किरकोळ विक्रेता वैयक्तिक ग्राहकांना नफ्याच्या फरकाने वस्तू विकण्याच्या कृती यात समाविष्ट आहे.

### रिटेल सेक्टरचे विभाजन:

किरकोळ उद्योग प्रामुख्याने पुढील प्रमाणे विभागलेला आहे:

1. संघटित किरकोळ क्षेत्र
2. असंघटित किरकोळ क्षेत्र

संघटित किरकोळ विक्री म्हणजे, परवानाधारक किरकोळ विक्रेत्यांनी केलेल्या व्यापारी क्रिया, म्हणजेच जे विक्रीकरसाठी नोंदणीकृत आहेत. ते विक्रेते म्हणजे संघटीत किरकोळ विक्रेते होय. यामध्ये कॉर्पोरेट मार्केट्स आणि रिटेल चेन आणि खाजगी मालकीच्या मोठ्या रिटेलचा व्यवसाय यांचा समावेश आहे. संघटीत किरकोळ विक्री क्षेत्र हे केवळ 3% रिटेल आहे.

असंघटित किरकोळ विक्री म्हणजे, कमी किमतीच्या किरकोळ विक्रीचे पारंपारिक स्वरूप, उदाहरणार्थ,

स्थानिक किराणा दुकाने, जनरल स्टोअर्स, पान/बीडी दुकाने, सुविधा स्टोअर्स, हातगाडी (रस्त्यावर विक्रेते) आणि फुटपाथ विक्रेते इ. असंघटित किरकोळ व्यापार जवळपास 97% किरकोळ व्यवसायात आहे. हे क्षेत्र शेतीनंतर रोजगाराचे सर्वात मोठा स्रोत आहे आणि या क्षेत्राने त्यात खोलवर प्रवेश आहे. ग्रामीण भारतामध्ये भारताच्या जीडीपीच्या 12 टक्क्यांपेक्षा जास्त उत्पन्नअसंघटित व्यापारातून मिळते.

#### भारतात FDI धोरण:

भारतातील परकीय गुंतवणूक, भारत सरकारने जाहीर केलेल्या फॉरेन एक्सचेंज मॅनेजमेंट ॲक्ट (फेमा) 1999 एफडीआय धोरणाद्वारे केली जाते. रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया (आरबीआय) ने या सन 2000 मध्ये या संदर्भात एक सूचना जारी केली होती. ज्यात परकीय चलन व्यवस्थापनाचा समावेश आहे. या अधिसूचनेत वेळोवेळी सुधारणा करण्यात आली आहे. वाणिज्य आणि उद्योग मंत्रालय, भारत सरकार अंतर्गत औद्योगिक धोरण आणि प्रोत्साहन विभाग (DIPP) एफडीआय धोरणाचे निरंतर आधारावर निरीक्षण आणि पुनरावलोकन करण्यासाठी नोडल एजन्सी आहे. क्षेत्रीय धोरण/ क्षेत्रीय बदल इक्विटी कॅप जी सध्या 26% ते 100% पर्यंत आहे.

एफडीआय धोरण प्रेस नोट्स/ धोरण परिपत्रकांद्वारे सचिवालय औद्योगिक सहाय्य (एसआयए) द्वारे अधिसूचित केले जाते, औद्योगिक धोरण आणि प्रोत्साहन विभाग (DIPP) वाणिज्य आणि उद्योग मंत्रालय. थेट गुंतवणुकीसाठी अंतर्गत एफडीआयला परवानगी देत आहे. जेथे आरबीआय किंवा परदेशी यांची पूर्व मंजूरी आहे असे क्षेत्रे/उपक्रम वगळता परदेशी गुंतवणूकदार भारतात गुंतवणूक करण्यास तयार आहेत. किरकोळ क्षेत्रात थेट परकीय गुंतवणुकीला केवळ सरकारी मार्गाने परवानगी आहे.

#### भारतातील रिटेलिंगच्या संदर्भात एफडीआय धोरण:

डीआयपीपीने जारी केलेल्या 2006 च्या प्रेस नोट 4 आणि ऑक्टोबर 2010 मध्ये जारी केलेल्या एकत्रित एफडीआय धोरणाचा विचार करणे येथे उचित ठरेल.

व्यापार व्यवहारांच्या संचालनाबाबत एफडीआयसाठी क्षेत्र विशिष्ट मार्गदर्शक तत्त्वे.

अ) रोख रकमेसाठी 100% पर्यंत थेट परकीय गुंतवणूक आणि 2006 मध्ये स्वयंचलित मार्गाने होलसेल व्यापार आणि निर्यात व्यापाराला परवानगी.

ब) सिंगल ब्रँड "उत्पादनांच्या किरकोळ व्यापारासाठी सरकारच्या पूर्व परवानगीने (म्हणजे FIPB) 100 % पर्यंत FDI.

क) शासकीय मार्ग (2012 च्या प्रेस नोट 5) अंतर्गत भारतात मल्टी ब्रँड रिटेलिंगमध्ये 51% FDI ला परवानगी आहे.

#### सिंगल ब्रँड रिटेलमध्ये सुधारित एफडीआय धोरण:

1. सिंगल ब्रँड उत्पादन किरकोळ व्यापारात परकीय गुंतवणूक उत्पादन आणि विपणन मध्ये गुंतवणूक आकर्षित करण्यासाठी आहे, ग्राहकांसाठी अशा मालाची उपलब्धता सुधारणे, भारतातून मालाच्या वाढत्या सोर्सिंगला प्रोत्साहन देणे आणि जागतिक डिझाईन्स, तंत्रज्ञान आणि व्यवस्थापन पद्धतींच्या प्रवेशाद्वारे भारतीय उपक्रमांची स्पर्धात्मकता वाढवणे.

2. सिंगल ब्रँड उत्पादन किरकोळ व्यापारात एफडीआय खालील अटींच्या अधीन आहे:

3. विकली जाणारी उत्पादने फक्त 'सिंगल ब्रँड'ची असावीत.

4. आंतरराष्ट्रीय स्तरावर एकाच ब्रँड अंतर्गत उत्पादने विकली पाहिजेत.

5. 'सिंगल ब्रँड' उत्पादन-किरकोळ व्यापारामध्ये जे उत्पादन ब्रँडेड आहेत फक्त त्याच उत्पादनांना कव्हर केले जाईल.

6. परदेशी गुंतवणूकदार ब्रँडचा मालक असावा.

7. 51% पेक्षा जास्त परकीय गुंतवणुकीच्या प्रस्तावांच्या संदर्भात, विकल्या गेलेल्या उत्पादनांच्या किंमतीच्या किमान 30% अनिवार्य सोर्सिंग असावे.

भारतीय 'लघु उद्योग/ गाव आणि कुटीर उद्योग, कारागीर यांच्याकडून करावे लागेल. 'लघु उद्योग' म्हणजे ज्या उद्योगांची एकूण गुंतवणूक 1.00 दशलक्ष अमेरिकन डॉलर्सपेक्षा जास्त नसेल असा उद्योग म्हणजे लघु उद्योग होय.

8. 'सिंगल ब्रँड' उत्पादनांच्या किरकोळ व्यापारात थेट परकीय गुंतवणुकीसाठी सरकारची परवानगी मागणाऱा अर्ज औद्योगिक धोरण आणि प्रोत्साहन विभागात औद्योगिक सहाय्यासाठी सचिवालय (SIA)द्या वा लागेल.

9. औद्योगिक धोरण विभागात अर्जाची प्रक्रिया केली जाईल जाहिरात, विकले जाण्याचे प्रस्तावित उत्पादन विचारात घेण्यापूर्वी अधिसूचित मार्गदर्शक तत्वांचे समाधान करतात की नाही, हे निर्धारित करण्यासाठी सरकारची मान्यता घ्यावी लागेल.

**मल्टी ब्रँड रिटेलमध्ये एफडीआय:**

सरकारने मल्टी ब्रँड या शब्दाची व्याख्या केलेली नाही. मल्टी ब्रँड रिटेलमध्ये 51% एफडीआय म्हणजे एक रिटेल स्टोअर ज्यामध्ये एक विदेशी गुंतवणूकदार खालील अटींसह एका छताखाली अनेक ब्रँड विकू शकतो:

1. मल्टी ब्रँड रिटेल ट्रेडिंग मध्ये FDI ला, सर्व उत्पादनांमध्ये, खालील अटींच्या अधीन राहून परवानगी दिली जाईल: फळे, भाज्या, फुले, धान्य, कडधान्ये, ताजे कुक्कुटपालन, मत्स्यपालन आणि मांसासह ताजे कृषी उत्पादन उत्पादने.
2. विदेशी गुंतवणूकदाराने एफडीआय म्हणून आणलेली किमान रक्कम 100 US \$ दशलक्ष असेल.
3. आणलेल्या एकूण FDI च्या किमान 50% 'बँकएंड इन्फ्रास्ट्रक्चर' मध्ये पहिल्या तीन वर्षांच्या आत गुंतवले जातील.
4. पायाभूत सुविधा जमिनीची किंमत आणि भाड्यावर खर्च असेल तर, मागच्या उद्देशांसाठी मोजले जाणार नाही.
5. उत्पादित खरेदीच्या किंमतीच्या किमान 30%! खरेदी केलेली प्रक्रिया केलेली उत्पादने भारतीय 'लघु उद्योग' ज्यांची एकूण गुंतवणूक प्लांट आणि मशीनरीमध्ये 1.00 US \$ दशलक्ष पेक्षा जास्त नाही.

वाहतूक सुविधा आणि पार्किंगसारख्या आवश्यक सुविधा; ज्या राज्यांमध्ये/ केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये 2011 च्या जनगणनेनुसार 10 लाखांहून अधिक लोकसंख्या असलेली शहरे नाहीत, त्यांच्या आवडीच्या शहरांमध्ये किरकोळ विक्री केंद्रे उभारली जाऊ शकतात, शक्यतो सर्वात मोठे शहर आणि नगरपालिका/शहरी एकत्रीकरण मर्यादेच्या आसपास 10 किलोमीटर क्षेत्र व्यापू शकते अशी शहरे यामध्ये समाविष्ट केलीजातील. संबंधितशहरांमध्ये परिवहन सुविधा आणि पार्किंगसारख्या आवश्यक सुविधांसाठी तरतूद केली जाईल.

**मल्टीब्रँड रिटेलमधील एफडीआयच्या बाजूने राज्ये:**

महाराष्ट्र, हरियाना, आंध्र प्रदेश, राजस्थान, जम्मू आणि कश्मीर, उत्तराखंड, मणिपूर, आसाम आणि दिल्ली उत्तराखंड, मणिपूर आणि आसाममध्ये एक लाख लोकसंख्येचे शहर नाही पण मल्टीब्रँड रिटेल स्टोअर्स उघडण्यासाठी या राज्यांच्या राजधानी शहरांचा विचार केला जाऊ शकतो. ही राज्ये दिल्ली, मुंबई, पुणे, नागपुर, जयपूर हैदराबाद सारखी 19 शहरे समाविष्ट करतात

**मल्टी ब्रँड रिटेलमध्ये एफडीआयला विरोध करणारी राज्ये:**

गुजरात, उत्तरप्रदेश, पश्चिम बंगाल, बिहार, तमिळनाडू, केर्ला, छत्तीसगढ ओडिशा. मल्टी ब्रँड रिटेलमधील एफडीआय धोरण जरी मंत्रिमंडळाने मंजूर केले असले तरी व्यापार परवाना देण्याचे अंतिम अधिकार बाकी आहेत.

### भारतीय रिटेल सेक्टरचे स्वॉट विश्लेषण बलस्थाने:

1. आर्थिक विकासाला चालना मिळेल.
2. आव्हान स्वीकारण्यासाठी तरुण आणि गतिशील मनुष्यबळ.
3. जगातील सर्वाधिक दुकानाची घनता त्यामुळे छोट्या आऊटलेटची भीती नाही.
4. भारतातील किरकोळ आणि घाऊक व्यापारात उच्च वाढ.

### संधी:

1. भविष्यात मोठ्या रोजगार निर्मितीची आशा.
2. शेतकऱ्यांची आर्थिक स्थिती सुधारेल.
3. किरकोळ विक्रेत्यांच्या कार्यक्षमतेत भर पडेल.
4. परदेशी भांडवलाची आवक.
5. उत्तम तंत्रज्ञान आणि ब्रँडिंगसह मोठी बाजारपेठ.
6. खर्च कमी केल्याने गुणवत्ता सुधारणे.
7. निर्यात क्षमता वाढवणे.
8. जीवनशैलीतील बदल आणि स्थितीची जाणीव.

### दोष:

1. किराणा आणि किरकोळ विक्रेते पुढील काळात व्यवसाय गमावू शकतात.
2. परदेशी गुंतवणूकदारांनी/ मोठ्या स्टोअरद्वारे किरकोळ क्षेत्रावर नियंत्रण ठेवण्याची भीती.
3. मल्टीब्रँड रिटेलमध्ये थेट परकीय गुंतवणुकीमुळे उत्पादन क्षेत्रातील नोकऱ्यांचे नुकसान होऊ शकते.
4. रस्त्याच्या कडेला सौदे सुरू होऊ शकतात जे शेतकऱ्यांना हानी पोहोचवू शकतात.
5. काम भारतीय करेल आणि नफा परदेशींना जाईल.
6. शेतकरी शोषित होतील आणि त्यांचे शेत आणि पिके परदेशी गुंतवणूकदारांकडे जातील.
7. किरकोळ क्षेत्रात कमी भांडवली गुंतवणूक.
8. प्रशिक्षित आणि सुशिक्षित शक्तीचा अभाव.
9. स्पर्धेचा अभाव.
10. विशेष दुकानांच्या तुलनेत अधिक किमती.
11. खराब पायाभूत सुविधा.
12. पुरेसा गोदाम आणि शीतगृह सुविधा उपलब्ध नसल्यामुळे प्रचंड नासाडी.

### निष्कर्ष:

भारत सरकारने मल्टी-ब्रँड रिटेल सेक्टरच्या कॅलिब्रेटेड ओपनिंगसाठी त्याच्या नवीनतम योजनेत सामाजिक फायद्याचा एक घटक जोडला आहे तो म्हणजे थेट विदेशी गुंतवणूक (एफडीआय). यात केवळ तेच परदेशी किरकोळ विक्रेते समाविष्ट होतील जे प्रथम FDI रकमेच्या 50% गुंतवणूक करतील. प्राप्त झालेल्या एफडीआयच्या पहिल्या टप्प्याच्या तारखेपासून तीन वर्षांच्या आत पायाभूत सुविधांच्या विकासास करण्याची परवानगी दिली जाईल. देशात ब्रँड रिटेल आऊटलेट असेल. ही अशी कल्पना आहे की कंपन्यांनी उपक्रम करण्यापूर्वीच मल्टी-ब्रँड रिटेलिंग मध्ये ग्रामीण भारतासाठी नोकऱ्या निर्माण केल्या असाव्यात. किरकोळ क्षेत्रात अनियंत्रित थेट परकीय गुंतवणुकीला परवानगी देण्याचे फायदे हे गृहीत धरले जातात. याचे काही तोटे देखील आहेत. थायलंड आणि चीनसारख्या देशांमध्ये यशस्वी

प्रयोगांच्या उदाहरणांवरून ते काढले जाऊ शकतात. जेथे किरकोळ क्षेत्रात थेट परकीय गुंतवणुकीला परवानगी देण्याचा मुद्दा प्रथम सतत निषेधासह गाठला गेला, परंतु नंतर तो एक झाला. त्यांच्या सरकारांवे सर्वात आश्वासक राजकीय आणि आर्थिक निर्णय आणि केवळ स्तुत्य वाढीकडे नेले नाही. रोजगाराची पातळी पण त्यांच्या देशाच्या जीडीपीच्या प्रचंड विकासास कारणीभूत ठरली. येथे हे लक्षात घेणे उचित आहे की, किरकोळ क्षेत्रात अनियंत्रित थेट परकीय गुंतवणुकीच्या संभाव्य आगमनाने हे सुरक्षितपणे लढले जाऊ शकते. असंघटित किरकोळ क्षेत्र तयार करणाऱ्या किरकोळ विक्रेत्यांचे हित कमी होणार नाही, कारण कोणीही ग्राहकाला मेगा शॉपिंग कॉम्प्लेक्स किंवा लहान किरकोळ विक्रेता/स्थानिक भाजीपाला मार्केटला भेट द्यावी लागेल. नवीन औद्योगिक धोरण 1991 ने भारतीय अर्थव्यवस्थेचे प्रत्येक क्षेत्र उदारीकरण, खाजगीकरण आणि जागतिकीकरणाने एका टप्प्यावर बदलण्याचे मार्ग तयार केले होते. मल्टी-ब्रँड रिटेलिंगमध्ये 51% एफडीआय, सरकारच्या माध्यमातून मल्टी आणि सिंगल ब्रँड रिटेलमध्ये 100% एफडीआयला परवानगी देणे हे त्या अर्थाने चांगले आहे. 1 दशलक्ष लोकसंख्या असलेल्या शहरांमध्ये प्रवेश, थेट परकीय गुंतवणुकीला मान्यता देण्याचा शासकीय मार्ग हे निश्चितच मुद्दे आहेत. किरकोळ क्षेत्रात थेट परकीय गुंतवणुकीला मंजुरी दिल्याने केवळ भारताची गरज पूर्ण होणार नाही. ग्राहकांना देखील लाभ मिळेल कारण त्यांच्याकडे स्पर्धात्मक किंमतींवर निवडण्यासाठी विविध प्रकारची उत्पादने असतील. थोडक्यात, किरकोळ क्षेत्रात थेट परकीय गुंतवणूक काळजीपूर्वक अंमलात आणली गेली तर संपूर्ण देशाच्या सामाजिक आर्थिक विकासाला चालना देऊ शकते.

#### संदर्भ:

1. डॉ. विनायक गोविलकर, रिटेल मधील थेट परकीय गुंतवणूक, हरी ओम प्रकाशन, 2012
2. दैनिक सकाळ, 23 सप्टेंबर 2012, डॉ. जे. एफ. पाटील.
3. दीपक भामरे, किरकोळ किरण क्षेत्रातील थेट परकीय गुंतवणूक, अर्थसंवाद, डिसेंबर 2012
4. भारतीय अर्थव्यवस्था, प्रा. राजेंद्र अ. रसाळ
5. इंडियन एक्सप्रेस, दिल्ली आवृत्ती दि. 22.09.2012
6. इकॉनॉमिक टाइम्स दिल्ली आवृत्ती दि. 20.9.2012